

KOMINTERNA A STREDNÁ EURÓPA 1919–1922. OD INTEGRÁCIE K DISCIPLINÁCI A RACIONALIZÁCI

JURAJ BENKO

Tretia (komunistická) internacionála predstavovala ojedinelý fenomén v dejinách medzinárodných organizácií, modernej politiky i socialistického hnutia. Počas necelého štvrtstoročia svojej existencie prešla dynamickým vývojom, či už sa týkal jej vplyvu, poslania alebo vnútorného fungovania. Z malej propagandistickej spoločnosti búšiacej na hradby globálneho kapitalizmu sa závratne rýchlo stal mohutný a všadeprítomný nástroj sovietskej zahraničnej politiky. Z nesúrodnej a pestrofarebnej zostavy revolučných prúdov sa pomerne krátko po vzniku stal ideologický a organizačný nadnárodný monolit, ktorý skôr či neskôr tvrdo zasahoval do vnútorného života jednotlivých komunistických strán kdekol'vek vo svete.

Nasledujúci text sa bude týkať základných organizačných trendov a ideologického vývoja v prvých rokoch existencie Komunistickej internacionály. Načrtnem viaceré procesy, ktoré sa uplatnili pri formovaní Kominterny ako nadnárodnej organizácie komunistických strán. Kľúčovými pojmami, ktoré pri uchopení témy uplatním, budú ideologická a organizačná integrácia, disciplinácia a centralizácia a nakoniec organizačná racionalizácia. Sústredím sa aj na niektoré črty vývoja v strednej Európe – vznik býr Kominterny, vývoj ich kompetencií, ako aj vývoj centrálného aparátu Kominterny pre styky s komunistickými stranami v strednej Európe.

Cestou k Tretej internacionále

Po vypuknutí prvej svetovej vojny predvojnová Druhá (socialistická) internacionála definitívne stratila svoj kredit v prostredí radikálnych ľavicových prúdov. Už počas vojnových rokov prebehli prvé významnejšie pokusy o založenie nového, medzinárodného a revolučného zoskupenia socialistických strán. Obzvlášť aktívnou sa stala exulantská skupina ruských boľševikov. Ich konferencia v Berne na prelome februára a marca 1915 vyzvala všetky „protišovinistické elementy“

k založeniu Tretej internacionály.¹ Otázka novej internacionály sa onedlho stala silnou témou na pôde zimmerwaldského združenia, ktoré sa začalo formovať v roku 1915.² Bolševici patrili k najradikálnejším hlasom uprostred širokej diskusie. Sympatie si získavali u ďalších podobne naladených kohort zimmerwaldského hnutia (holandskí Tribunisti či nemeckí Spartakisti). Základné kontúry ich spolupráce stáli na striktných princípoch internacionalizmu a revolúcie. Konsenzus radikálnej ľavice by sa dal zhrnúť do krátkej výzvy R. Luxemburgovej zo začiatku, ako i z konca vojny: „Socializmus alebo barbarstvo!“³

Hoci vplyv bolševikov na ľavici tohto predovšetkým internacionalistického a pacifistického hnutia rástol, práce na presadení novej medzinárodnej organizačnej platformy uviazli ešte predtým, ako sa bolševici v roku 1917 vrátili na svoj politický front do Ruska.

Po uchopení moci v októbri 1917 bolševici pokračovali vo svojom projekte už na ruskej pôde. Popri zimmerwaldskej ľavici získalo hnutie za novú revolučnú Internacionálu podporu zo strany internacionalistických združení, ktoré po prevrate vznikli na území bývalého cárskeho impéria. Prvou bola Ústredná federácia zahraničných komunistických skupín, ktorá vznikla v máji 1918 v Moskve. Zameriavala sa predovšetkým na indoktrináciu a organizovanie etnicky rozmanitej masy vojnových zajatcov v Rusku. Ideologicky a politicky bola plne konformná ruskej bolševickej strane. Vítaným doplnkom Federácie sa stala tzv. Malá internacionála – konferencia tridsiatich zástupcov komunistických strán Ukrajiny, Litvy, Lotyšska, Estónska, Poľska, Fínska a Bieloruska, ktorá sa konala 19.–24. októbra 1918.⁴ Mnohí zúčastnení vo viacerých ideologických otázkach prikláňali k názoru

1 Lenin, V. I.: The Conference of the R.S.D.L.P. Groups Abroad. In: *Collected Works*, zv. 21. Moscow 1974, s. 162. Táto práca vznikla v rámci projektu VEGA č. 2/0111/17 Politická integrácia spoločensky marginalizovaných vrstiev v období vzostupu masovej politiky a demokratizácie spoločnosti na Slovensku od konca 19. storočia do roku 1939.

2 Združenie sa stalo počas vojny platformou protivojnovu a internacionalisticky orientovaných ľavicových strán. Názov dostalo podľa konferencie, ktorú iniciovali socialisti z neutrálnych krajín. Konala vo švajčiarskom Zimmerwalde 5. – 8. septembra 1915 (ďalšie konferencie prebehli v Kienthale, 1916, a v Štokholme, 1917). Stretnutie a jeho závery prehĺbili rozkol v socialistickom hnutí a povzbudilo zjednocovanie antimilitaristických prúdov. V rámci združenia vznikla tzv. zimmerwaldská ľavica, v ktorej nemalý vplyv získavali ruskí bolševici. K tomu: Craig Nation, R.: *War on war: Lenin, the Zimmerwald Left, and the origins of communist internationalism*. Durham 1989.

3 Luxemburg, Rosa: *The Junius Pamphlet. The Crisis of German Social Democracy* (1915). <http://www.marxists.org/archive/luxemburg/1915/junius/index.htm> [4. 4. 2020]; Luxemburg Rosa. *What Does the Spartacus League Want?* (1918). <http://www.marxists.org/archive/luxemburg/1918/12/14.pdf> [4. 4. 2020].

4 Čestnými predsedami boli zvolení V. I. Lenin, R. Luxemburgová a K. Liebknecht. White, James D.: *National Communism and World Revolution: The Political Consequences of German Military Withdrawal from the Baltic Area in 1918–19*. In: *Europe-Asia Studies* 8, 1994, s. 1355.

rom R. Luxemburgovej než k boľševikom, no politická stratégia Malej internacionály sa celkovo podriaďovala moskovskému centru a jednotlivé strany úzko spolupracovali s Ruskou komunistickou stranou (boľševikov) (Rossijskaja komunističeskaja partija (boľševikov), ďalej RKP(b)) a so sovietskym vedením.⁵

Úspešný októbrový prevrat enormne zvýšil autoritu Lenina a boľševikov medzi predstaviteľmi socialistického hnutia aj na Západe. Úsilie o integráciu revolučnej ľavice v Európe a zámorí pokračovalo aj bezprostredne po skončení prvej svetovej vojny. V decembri 1918 sa zintenzívnili prípravy na organizačné zjednotenie radikálnych ľavicových síl na širokej medzinárodnej báze. Boľševici a ich spolupútnici zo zahraničia začali oživovať projekt Tretej Internacionály.

V dňoch 2.–6. marca 1919 usporiadali v Moskve „Medzinárodnú komunistickú konferenciu“, na ktorú pôvodne pozvali 38 komunistických, sociálnodemokratických, anarchistických a syndikalistických zoskupení v Európe a Amerike.⁶ Napriek plánu bola reprezentatívnosť konferencie pochybná. Medzi 52 účastníkmi bolo len niekoľko delegátov, ktorí priamo docestovali zo zahraničia. Väčšinu účastníkov tvorili súbežci boľševického hnutia v porevolučnom Rusku, či už z radov Federácie, spomedzi komunistických strán „Malej internacionály“ alebo z zimmerwaldskej ľavice. V tretí deň konferencie došlo k premene konferencie na Ustanovujúci kongres III. komunistickej internacionály.⁷

Napriek všetkým nedostatkom kongresu vznikla z popudu a pod dohľadom boľševickej strany nová platforma pre revolučne a internacionalisticky orientované ľavicové subjekty. Skutočnosť, že malo ísť o „revolučnú“ Internacionálu, predstavovalo základný ideologický princíp spájania rôznorodých radikálnych hnutí, strán a skupín.

Od členov novej Internacionály sa zo strany jej iniciátorov sprvu očakávala len zhoda v otázkach, ktorá vo všeobecnosti existovala medzi radikálnou socialistickou ľavicou už počas vojny. Týkala sa civilizačnej krízy spôsobenej vojnou a jej príčin, ako aj krízy socialistického hnutia, výkladu ich príčin a možností ich riešenia. Boľševická interpretácia vojny ako nevyhnutného dôsledku čoraz otvorenejších a čoraz globálnejších protirečení kapitalistickej epochy v jej záverečnej – imperialistickej – fáze do tohto rámca zapadala. Ponúkala na jednej strane apokalyptickú víziu ďalšieho vývoja a na druhej strane alternatívu v podobe revolučného riešenia civilizačnej krízy.⁸ Nebola vzdialená ani iným radikálne

5 Tamže, s. 1352.

6 Komintern i ideja mirovoj revolucii. Dokumenty, ed. Jakov S. Drabkin. Moskva 1998, s. 87.

7 Hájek, Miloš – Mejdrová, Hana: Vznik Třetí internacionály. Praha 2000, s. 109–115; Vatlin, Alexander: Komintern. Idei, rešenja, sudby. Moskva 2009, s. 47; Puškaš, Andrej: 1. kongress Kominterna i partija vengerskich komunistov. In: Pervij kongress Kominterna. Moskva 1986, s. 421.

8 K tejto otázke pozri: Benko, Juraj: Komunisti medzi demokraciou a diktatúrou. In: Dva režimy

orientovaným prúdom v Európe, naopak, mala silný potenciál nájsť medzi nimi na konci svetovej vojny mnoho prívržencov.

Spočiatku neznamenal malá a ideologicky výrazne nesúrodá internacionála omnoho viac než proklamáciu. Pre jej sekretára Karla Radeka bola len „púhym symbolom“ a pre predsedu Komunistickej strany Nemecka Paula Léviho „vyjadrením solidarity medzinárodného proletariátu s ruskou revolúciou.“⁹ Mala pritiahnúť pozornosť najmä tých, ktorých stará internacionála sklamarala a naopak, nenadchlo ich zapojenie hlavného prúdu socialistického hnutia do budovania nového povojnového systému.

Ideologická integrácia

Platforma, ktorú organizátori medzinárodného komunistického hnutia predostreli ľavému radikalizmu na Západe, mala v prvom rade prispieť k jeho integrácii. S boľševickými princípmi boli do pozývacieho listu na I. kongres Kominterny zapracované aj prvky programu nemeckých spartakovcov a spolu načrtávali ideologickú bázu, na ktorej sa mala nová spolupráca ľavých prúdov v socialistickom hnutí odohrávať. Lenin odporúčal pozvať len tie skupiny a strany, ktoré sú ochotné ísť do konfliktu s etablovanou sociálnou demokraciou a vystupujú za „socialistickú revolúciu tu a teraz a za diktatúru proletariátu“ a za formu sovietskej moci.¹⁰

V období vzniku Kominterny boľševici nemali v úmysle jednostranne implantovať do vznikajúceho komunistického hnutia organizačné a politické praktiky, ktoré sami úspešne uplatnili v špecifických ruských podmienkach. Tie totiž tvorili skôr dištinktívne črty boľševizmu oproti iným revolučným prúdom na Západe. O ich univerzálnom využití síce nepochybovali, no spočiatku nemali výraznejšie výhrady ani proti pluralite revolučných metód a stratégií v komunistickom hnutí a hľadaniu vhodných a miernejších ciest k revolúcii v jednotlivých európskych krajinách.

Ideologická pluralita a prihliadanie na špecifické podmienky v jednotlivých krajinách sa týkali aj otázky, ktorá bola v povojnovej Európe veľmi páľčivá – vzťahu k parlamentarizmu. Na zakladajúcom zjazde prevládala ešte skôr anti-parlamentná rétorika, hoci čoskoro vedenie Kominterny zmenilo stanovisko. Predseda

jednej krajiny. – Bratislava 2017, s. 79–82.

9 Fayet, Jean-François: Paul Levi and the Turning Point of 1921: Bolshevik Emissaries and International Discipline in the Time of Lenin. In: LaPorte, Norman – Morgan, Kevin – Worley, Matthew (eds.): *Bolshevism, Stalinism and the Comintern: perspectives on Stalinization 1917–1953*. New York 2008, s. 105.

10 Drabkin, Jakov S.: *Ideja mirovoj revolucii i jejo transformacija*. In: *Istorija Kommunističeskogo internacionala 1919–1943. Dokumentalnye očerki*. Moskva 2002, s. 30.

EKKI Grigorij Zinoviev deklaroval, že v podmienkach kapitalizmu môžu byť aj voľby a parlamenty dôležitým nástrojom revolúcie a závisí od daných podmienok, či sa využijú v konkrétnej krajine alebo nie.¹¹

Významný doplnok i kontrapunkt k boľševickej teórii predstavovali myšlienky Rózy Luxemburgovej. Zásady „luxemburgizmu“ vyjadrené v programe novovzniknutej Nemeckej komunistickej strany (spartakovcov) (Kommunistische Partei Deutschlands (Spartakusbund)) sa spočiatku stali súčasťou ideovej platformy aj v Kominterne. Vzťah k sociálnej demokracii, imperialistickej vojne a na druhej strane k revolúcii a k sovietskej forme demokracie robil z boľševikov a spartakovcov prirodzených ideologických blížencov.¹²

Zároveň tu boli aj výrazné rozdiely. Róza Luxemburgová, ktorá bola autoritou spartakistického programu, patrila od publikovania Leninovho spisu *Čo robiť?* na začiatku storočia k najostrejším kritikom organizačnej teórie boľševikov ako aj ich praktík uplatňovaných po októbrovom prevrate.¹³ Centralizačné a disciplinárne zásady, ktoré boľševici vniesli do socialistického hnutia v Rusku a uplatňovali po revolúcii, považovala za základ nebezpečných autoritárskych a byrokratizačných tendencií. Ideu diktatúry proletariátu naopak chápala ako rozvinutie priamej demokracie prostredníctvom systému rád. Po októbrovom prevrate v Rusku Róza Luxemburgová v práci *Ruská revolúcia* z leta 1918 varovala pred prijatím boľševickej revolúcie ako modelu, ktorý by sa mal bezvýhradne nasledovať. Porevolučný vývoj v Rusku bol pre ňu dôsledkom celého radu špecifik, najmä toho, že revolúcia sa udiala uprostred vojny v zaostalej krajine bez demokratických tradícií. Tieto okolnosti Luxemburgovú síce mohli viesť k zhovievavosti v hodnotení boľševických metód, no zároveň upozorňovala na vážne nebezpečenstvo, že boľševici zovšeobecnia taktiku diktovanú ruskými pomermi na jedínú možnú revolučnú doktrínu.¹⁴

Jej smrťou v januári 1919 Leninovi zmizla z ideologickej scény vplyvná konkurenčná autorita. Zároveň vznikajúce komunistické hnutie získalo ikonu, ktorú si prispôbovali podľa svojho gusta a zaštitovali sa ňou. Lenin a Politbyro RKP(b) mohli „*lahšie ovládnuť Kominternu*“.¹⁵ Už v prvom roku existencie Kominterny sa

11 Voerman, Gerrit: Proletarian Competition. The Amsterdam Bureau and its German Counterpart 1919–1920. In: Jahrbuch für historische Kommunismusforschung. Berlin, s. 212.

12 Ideologické spojenectvo najjasnejšie vyjadrila v článku zo 4. decembra 1918, v ktorom načrtla svoje poňatie revolučného programu, a nazvala ho *Čo je boľševizmus? Luxemburg, Rosa: What Is Bolshevism?* (December 1918). <http://www.marxists.org/archive/luxemburg/1918/12/20-alt.htm> [4. 4. 2020].

13 Ku kritike Leninovej práce *Čo robiť?* ako aj praktík boľševikov po uchopení moci pozri: Luxemburg, Rosa: *Russian Revolution, and Leninism or Marxism*. Ann Arbor 1961.

14 Tamže, s. 55–56.

15 Service, Robert: *Spies & Commisars. Bolshevik Russia and the West*. London 2011, s. 200.

v diskurze nového hnutia dostávali do obehu práve tie prvky boľševickej doktríny, pred ktorými Luxemburgová varovala. Po tom, ako sa konsenzus v otázke revolúcie stal integrujúcim prvkom novej medzinárodnej strany, prišla na pretras otázka samotnej cesty k dosiahnutiu spoločného cieľa. Dotýkala sa práve tém, ktoré boli jadrom dlhoročnej polemiky medzi Leninom a Luxemburgovou – organizácie hnutia i politickej strany.¹⁶

Počiatočná veľkorysosť voči organizačnej voľnosti a ideologickej pluralite novej internacionály bola z veľkej miery vynútená okolnosťami: slabosťou boľševickej moci v Rusku, jej izoláciou i slabosťou novej Internacionály. Táto fáza organizovania plne zodpovedala situácii v povojnovej Európe: chaosu v Rusku a občianskej vojne, neexistencii jasných hraníc, ako aj diplomatických, politických a ekonomických vzťahov s európskymi krajinami, a celkovej izolácii vznikajúceho sovietskeho štátu. Rovnako sama sovietska vláda v Rusku nebola ideologicky vyhranená, hoci s istým náskokom pred medzinárodným komunistickým hnutím tu postupne prebiehal proces nezvratnej ideologickej homogenizácie ruskej revolúcie. Na druhej strane, revolučné prevraty sa na Západe sa očakávali každým dňom a nebolo celkom jasné, akú rolu v nej má hrať Komunistická internacionála. Nepredpokladalo sa, že jej sídlo zostane v Moskve, naopak, rávalo sa so skorým presunutím do niektorej zo západných metropol – tak ako sa počítalo s tým, že revolúcia v industriálne rozvinutom a revolucionizovanom Nemecku je otázkou mesiacov či týždňov. Situácia vyzerala z izolovanej Moskvy a Petrohradu nádejne. Krátko po tom, ako sa zimprovizoval vznik Kominterny, prebehli komunistické prevraty v Maďarsku a Bavorsku, intenzívne sa pripravoval pokus o prevrat v Rakúsku, východnú časť Československa obsadila maďarská Červená armáda. V imaginácii boľševikov sa revolučný požiar nezadržateľne šírila z Ruska cez tieto predmostia do srdca európskeho robotníckeho hnutia v Nemecku.

Aj preto v prvom roku existencie Kominterny vládlo obdobie otvorenej náruče – širokej organizačnej integrácie, ideologickej variability a enormného plytvania prostriedkov. Materiálna podpora tiekla z Ruska všemožnými cestami, nárazovo, v obrovských čiastkach a s minimálnou kontrolou výdajov. Zaprisahávam Vás, míňajte, nešetríte, platte arcištedro – boli výzvy Lenina už pred vznikom Kominterny k predstaviteľom ruských misií do Štokholmu, Bernu či Berlína. Tento ekonomický model pokračoval aj po vzniku Kominterny.¹⁷ S tým rozdielom, že agendu prevzal od Národného komisariátu zahraničných vecí Výkonný výbor Komunistickej internacionály (Exekutíva KI, EKI).

16 K tomu pozri: Wolfe, Bertram D.: Introduction. In: Luxemburg, R.: Russian Revolution, s. vi–ix.

17 Pozri: Vatlin, A.: Komintern, s. 286; Lenin, Vladimir, I.: Neizvestnyje dokumenty 1891–1922. Moskva 2000, dok. 138. Pozri tiež, k roku 1919: Komintern i ideja mirovoj revolucii, dok. č. 3, 4, 7, 11–13, 14, 21, 24, 25, 26, 28, 32, 33, 38, 56–58, 61, 62, 66, atď.

Od začiatku sa ukazovalo, kde leží riadenie, moc, ideologická i materiálna prevaha v novej Internacionále. Vedeniu RKP(b) pripadla zásadná úloha pri príprave základných dokumentov kominternovskej stratégie a taktiky.¹⁸ Naopak, zahraniční delegáti v jej aparáte sa museli čoskoro zmieriť skôr s dekoratívnou úlohou.¹⁹ Jeden z mála zahraničných účastníkov Ustanovujúceho kongresu, člen Komunistickej strany Rakúska (Kommunistische Partei Deutsch-Österreichs, KPDÖ) Karl Steinhardt, po návrate domov neskrýval rozčarovanie: „Zašlo to tak ďaleko, že sme pripojovali svoje podpisy pod výzvy a iné veci v úplne hotovej podobe, pričom sme nemali ani poňatie o tom, čo pripravujú.“²⁰ Organizačné a kádrové veci boli celkom pod kontrolou RKP(b). Spočiatku sa to ospravedlňovalo nepriaznivými podmienkami, pre ktoré sa delegáti zahraničných strán nemohli zhostiť funkcií v aparáte, a „bremeno práce“ prevzali nominovaní členovia RKP(b).²¹ Nakoniec sa však kľúčové kádre ústredného kominternovského aparátu až do zániku III. internacionály vyberali pod dohľadom boľševických straníckych špičiek.²²

Počas celej svojej existencie zostala Komintern mnohostranne previazaná s vedením ruskej boľševickej strany, ktorá sa stala jediným vládcom v sovietskom Rusku. Táto skutočnosť sa odrazila už v prvých rokoch vývoja tejto nadnárodnej organizácie. Akonáhle sa už v priebehu roku 1919 začala ukazovať ako životaschopný projekt s vysokým integračným potenciálom, boľševici pristúpili k dôslednému napĺňaniu svojej predstavy o jej podobe a fungovaní. Bezprostredne po integrácii nastúpil trend k ideologickej a organizačnej disciplínácii.

Na ruskej ceste: ideologická a organizačná disciplínácia

Boľševická predstava III. internacionály počítala s tým, že bude fungovať ako jednotná politická strana, „generálny štáb svetovej revolúcie“ a nie ako voľné medzinárodné združenie, akým bola jej predchodkyňa II. internacionála: bez jasného centra, rozhodného vedenia a bez dosahu na to, čo sa deje na nižších stupňoch organizácie – v aparáte i v členských stranách.

Rôznosť organizačných foriem, lipnutie na demokratických procedúrach či tradíciách, rovnako ako snahy o udržanie určitého stupňa autonómie v rozhodovaní jednotlivých strán, odporovali ideologickej a organizačnej optike boľševikov a ich oddaných prívržencov na Západe. Lenin si od konca vojny čoraz jasnejšie uvedomo-

18 Vatlin, A.: Komintern, s. 65 a 69–70.

19 Tamže, s. 65.

20 Cit. in Vatlin, A.: Komintern, s. 69–70.

21 Adibekov, G. M. – Šachňazarova, E. N. – Širiňa, K. K.: Organizacionnaja struktura Kominterna 1919–1943. Moskva 1997, s. 5.

22 Politbjuro CK RKP(b)-VKP(b) i Komintern. 1919–1943. Dokumenty. Ed. Adibekov, G. M. et al. Moskva 2004, s. 6.

val, že napriek vlne povojnového sociálneho radikalizmu v Európe niet strany, ktorá by bola schopná využiť situáciu a uchopiť moc s podobnou razanciou, ako bolševici. Neúspešné revolučné experimenty v strednej Európe v roku 1919 sa v moskovskom centre vyhodnotili ako falzifikácia predpokladu, že revolúcia v modernizovanejšej časti Európy by mohla mať iný priebeh ako v Rusku, a naopak ako verifikácia leninistických princípov a „ruskej cesty“. Za porážkami revolučného hnutia v západnej a strednej Európe nachádzali ruskí bolševici jeho organizačnú slabosť a diletantstvo jeho vodcov. V ideologickej rovine za neúspechmi videli snahu aplikovať vlastné stratégie, pomocou ktorých sa mala uskutočniť sociálna revolúcia.

Základnými ideologickými kameňmi tzv. ruskej cesty boli organizačné a propagandistické princípy, ktoré do socialistického diskurzu vniesol začiatkom storočia Leninov spis *Čo robiť? Už pred vojnou* boli implementované v bolševickej strane a overované v politicky nehostinných podmienkach cárskeho Ruska i po februárovej revolúcii v roku 1917.²³ V prvej polovici roku 1920 sa leninistické organizačno-propagandistické zásady dostali na program dňa znovu, tentoraz však vo výrazne zmenených podmienkach – už nie v exilovom parenisku ruskej sociálnej demokracie, ako tomu bolo začiatkom storočia, ale na pôde medzinárodného komunistického hnutia. V prvej polovici roku 1920 sa začal proces ideologickej a organizačnej disciplinácie, ktorý možno vzhľadom na jeho obsah označiť aj ako „bolševizáciu Kominterny“.

Dôležitým ideologickým míľnikom v obraťte Kominterny k „ruskej ceste“ sa stala Leninova práca *Detská nemoc lavičiarstva v komunizme* z apríla 1920, ktorá bola napísaná počas príprav 2. kongresu Kominterny. Základnou tézou bola myšlienka, že väčšina črt ruskej revolúcie má platnosť aj pre pokusy zvrhnúť kapitalizmus v európskych krajinách.²⁴ Voči návodom na uskutočnenie revolúcie, ktoré na Západe reprezentovali rôzne skupiny radikálnej marxistickej inteligencie, Lenin zo svojej autoritatívnej pozície definitívne postavil ako záväzný kánon teóriu a prax bolševizmu. Na jednej strane sa snažila imunizovať rastúce hnutie voči „ultraľavým“ vplyvom a „radikalistickému sektárstvu“ mnohých komunistických skupín na Západe, a tiež voči vplyvu „pravých“ a „centristických“ sociálnodemokratických lídrov. Hlavnou úlohou revolučných avantgárd počas príprav na rozhodujúci boj sa mala stať „bezpodmienečná centralizácia a najprísnejšia disciplína proletariátu, ktorá je jednou zo základných podmienok víťazstva nad buržoáziou.“²⁵

23 K tejto otázke pozri: Benko, Juraj: *Bolševizmus medzi Východom a Západom*. Bratislava 2012, s. 40–50

24 K tomu: Lenin, Vladimír I. *Detská nemoc lavičiarstva v komunizme*. In: *Vybrané spisy v piatich zväzkoch*, zv. 5. Bratislava 1973.

25 Cit. in: McDermott, Kevin – Agnew, Jeremy: *Kominternu. Dějiny mezinárodního komunismu za*

Zásadným politickým míľnikom v tomto úsilí bolo presadenie *21 podmienok pre prijatie do Komunistickej internacionály* na 2. kongrese Kominterny v lete 1920 (19. 7. – 7. 8. 1920). K dovtedajšej integračnej stratégii boľševikov sa pridružilo intenzívne úsilie o uplatnenie organizačných princípov, ktoré dovtedy boli aj v rámci radikálneho socialistického hnutia skôr charakteristickým, odlišujúcim znakom boľševickej strany. Teraz sa mali implantovať do tela rastúcej III. internacionály naprieč celou jej štruktúrou – od centra až po širokú masovú základňu komunistických strán v jednotlivých krajinách. Nadšené odsúhlasenie tvrdých podmienok vstupu do tejto medzinárodnej organizácie reprezentantmi ľavých socialistických organizácií z tridsiatich siedmich krajín znamenalo aj ideologické víťazstvo boľševickej verzie komunizmu v tejto medzinárodnej organizácii.

Za obzvlášť zásadný pre organizačné tendencie v Kominterne i v komunistických stranách v dvadsiatych rokoch môžeme považovať bod č. 12: „...V súčasnom období zostrenej občianskej vojny môže komunistická strana splniť svoju povinnosť len vtedy, ak bude organizovaná čo najcentralistickejšie, bude v nej vládnuť železná disciplína, hraničiaca s disciplínou vojenskou, a ak v nej bude stranícke centrum mocenským a autoritatívnym orgánom, vybaveným rozsiahlou plnou mocou a tešiacim sa všeobecnej dôvere členov strany.“²⁶

Snaď najvernejšie reprodukoval organizačné imperatívy boľševikov zo začiatku storočia iný zásadný text 2. kongresu – *Tézy o úlohe komunistickej strany v proletárskej revolúcii* z dielne Exekutívy Komunistickej internacionály. Programovo nastolil princípy organizácie strany nového typu ako záväzné aktuálne úlohy komunistických strán v Európe. Dve fázy univerzalizácie boľševizmu v medzinárodnom komunistickom hnutí – najskôr integračná a potom disciplinačná – sa ukazovali v ostrom útoku *Téz* proti revolučnému syndikalizmu, ľavého komunizmu rád a industrializmu (doktrína amerického hnutia Industrial Workers of the World). Revolučná orientácia týchto hnutí a odmietnutie „starej, zatuchnutej ideológie II. internacionály“ predstavovali zásady, ktoré boli zjednocujúcou platformou pri vzniku Internacionály. Identifikovali sa ako krok vpred. No ich dôvera v samoorganizačnú schopnosť, ekonomické formy boja a spontánny vývoj uvedomenia robotnickej triedy, ako aj odmietanie centrálnych aparátov, bol ohodnotený v staronovej ideologickej optike vedúcich kádrov Kominterny ako krok späť.²⁷ Implicitne sa *Tézy* vymedzovali voči vážnej ideologickej konkurencii boľševizmu: myšlienkam luxemburgizmu, ktoré boli najvplyvnejším

Leninovy a Stalinovy éry. Praha 2011, s. 34.

26 Leitsätze über die Bedingungen der Aufnahme in die Kommunistische Internationale. In: Der Zweite Kongress der Kommunist. Internationale. Protokoll der Verhandlungen vom 19. Juli in Petrograd und vom 23. Juli bis 7. August 1920 in Moskau. Hamburg 1921, s. 392.

27 Leitsätze über die Rolle der Kommunistischen Partei in der proletarischen Revolution. In: Der Zweite Kongress, s. 113–126.

vyjadrením antielitárskej tradície v revolučnom socialistickom hnutí a zároveň kritickým zrkadlom leninistických organizačných princípov.²⁸

Na 2. kongrese v lete 1921 zahájili elity komunistického hnutia premenu rôznorodého hnutia na „prísne centralizovanú celosvetovú organizáciu“.²⁹ Zvyšovala sa kontrola Moskvy nad nižšími článkami hnutia a nakoniec aj jednotlivými národnými komunistickými stranami afilovanými ku Kominterne. Členstvo v Kominterne prinášalo postupnú stratu politickej nezávislosti, organizačnej autonómie i ekonomickej sebestačnosti.

Aparát v Európe: vznik, vývoj a kompetencie

K presadeniu hlbšej organizačnej integrácie, centralizácie a disciplinácie Kominterny slúžil aparát, ktorý sa v priebehu roku 1919 začal v jednotlivých regiónoch Európy rysovať. Stal sa vnútroorganizačným mechanizmom, ktorý sa spočiatku snažil zabezpečovať kooperáciu jednotlivých strán, koordináciu ich aktivít a komunikáciu s centrom. S rastúcou transformáciou Kominterny na disciplinovanú organizáciu sa stával aj nástrojom dominancie a kontroly v rukách moskovského centra.

Signifikantným prípadom v tomto vývoji je osud prvých „oporných bodov“ kominternovského aparátu v Európe, tzv. býr. Vznikali od apríla 1919 (v čase ťažkej izolácie sovietskeho Ruska a občianskej vojny) z rozhodnutia EKI v západnej a strednej Európe. Ich úlohou malo byť predovšetkým udržiavanie akéhokoľvek spojenia medzi sovietskym Ruskom a ostatnou Európou. Popri zahraničných byrách v Štokholme, Amsterdame a v Berlíne, operovalo na území bývalej habsburskej monarchie tzv. Juhovýchodné byro vo Viedni. Relatívna politická samostatnosť týchto filiálok vytvárala pôdu pre ich ideologickú nonkonformitu. Odrážala počiatočnú heterogenitu komunistického hnutia a prejavovala sa v tendenciách, ktoré Lenin v prvej polovici roku 1920 napadol ako lavicovú úchylku a sektárstvo. Tieto postoje boli prítomné ako v Amsterdamskom, Berlínskom, tak i Viedenskom byre, ktoré vydávalo v tomto duchu revue *Kommunismus*.³⁰

28 Bolševický organizačný model komunistických strán útočil proti princípom, z ktorých už od začiatku 20. storočia vychádzala tvrdá kritika organizačných i politických metód leninizmu. Tam, kde Lenin zdôrazňoval prísny centralizmus, Luxemburgová podčiarkovala demokraciu, a namiesto Leninovho akcentovania dominantnej úlohy elitného profesionálneho aparátu strany neochvejne verila vitálnej úlohe más v sociálnej revolúcii a pri organizovaní nového poriadku. V luxemburgistickej doktríne mala kľúčové miesto požiadavka, aby revolúcia v záujme veľkej väčšiny ľudí bola aj uskutočnená touto veľkou väčšinou. V otázke prevzatia moci v štáte sa preto viac sústreďovala na širokú škálu masových akcií a hospodársky boj než na možnosti, ktoré ponúkal legálny či ilegálny politický boj – od parlamentnej činnosti až po puč.

29 Adibekov, G. M. – Šachňazarova, E. N. – Širiňa, K. K.: Organizacionnaja struktura, s. 19.

30 *Kommunismus. Zeitschrift der Kommunistischen Internationale für die Länder Südosteuropas*

Viedenská revue sa stala základňou značne neortodoxných tendencií v európskom komunistickom hnutí.³¹ Publikovali v nej príslušníci tzv. ľavého prúdu v Kominterne, ktorí boli sústredení okolo amsterdamského a viedenského byra III. internacionály, a v komunistických organizáciách jednotlivých európskych krajín – v Komunistickej robotníckej strane Nemecka, Komunistickej strane Holandska sústredenej okolo novín Tribune, anglickej feministicky orientovanej Socialistickej federácii robotníkov či okolo novín Il Soviet vydávaného ľavým krídlom talianskej socialistickej strany. Postoje predstaviteľov „ľavého komunizmu“ nachádzali prienik vo viacerých horúcich témach vtedajšieho hnutia: ostro odmietali všetky formy buržoáznej zákonnosti na národnej úrovni ako aj medzinárodné zmluvy (vrátane versaillského usporiadania Európy), v politickej a organizačnej činnosti boli proti akýmkoľvek kompromisom s centristickými socialistickými stranami, odmietali prácu v reformistických odboroch ako aj v parlamente a tiež účasť v parlamentných voľbách. V kritike zásadných bolševických téz ako právo národov na sebaurčenie či rozdelenie pôdy roľníkom nadviazali na Rózu Luxemburgovú a ďalších predstaviteľov striktného internacionalizmu v národnej otázke. Niet divu, že revue sa stala Leninovým terčom už v prvej polovici roku 1920. Identifikoval v nej typické symptomatické príznaky „detskej choroby“ ľavého radikalizmu.³² V každom prípade, časopis pretrval do októbra 1921.

Nezávislosť býr sa už v prvej polovici roku 1920 nepáčila ani Zinovievovi, a ani Leninovi. Obzvlášť to platilo v prípade Amsterdamského byra, ktoré zostalo baštou holandských tribunistov a predovšetkým myšlienok teoretika „komunizmu rád“ Antona Pannekoeka. Zatiaľ čo tribunisti boli ešte pred prvou svetovou vojnou i v časoch zimmerwaldského združenia boli blízkymi spojencami bolševikov, v roku 1920 sa už v meniacom sa komunistickom hnutí stávali ideologickou fosíliou. Tón už tvrdo udávala Moskva a Amsterdam stál mimo centra diania. Rozpustenie amsterdamského a popri ňom aj škandinávského byra Kominterny predstavovalo predovšetkým jeden z prvých signálov procesu centralizácie, ktorý v Kominterne začal.³³ K nemu nepochybne prispeli i zmenené politické podmienky – občianska vojna v Rusku skončila, povojnový *status quo* sa stabilizoval, utvárali sa nové a efektívnejšie komunikačné kanály medzi Moskvou a hnutím na Západe. Sovietske Rusko získalo nové nástroje zahraničnej politiky v podobe oficiálnych

(in deutscher Sprache). Wien: Arbeiter Buchhandlung, 1920–1921, týždenník, zodp. redaktor Gerhart Eisler, prvé dvojčíslo vyšlo 1. 2. 1920, posledné číslo 16. 10. 1921.

31 Broué, Pierre. The German Revolution 1917–1923. Leiden – Boston 2005, s. 401–402.

32 Lenin, Wladimir, I.: „Kommunismus“. Zeitschrift der Kommunistischen Internationale für die Länder Südosteuropas“ (in deutscher Sprache), Wien, Heft 1/2 vom 1. Februar 1920 bis Heft 18 vom 8. Mai 1920. In Lenin, Wladimir, I.: Werke, Band 31. Berlin 1978, s. 153–155.

33 Voerman, G.: Proletarian Competition, s. 218.

zastupiteľských úradov, na ktoré sa naviazali aj ilegálne kominternovské filiálky.³⁴ V centralizujúcom sa aparáte už nemali byrá s náročnou politickou a ideologickou kontrolou miesto. Hoci byrá v Berlíne a vo Viedni v roku 1920 osud vyššie menovaných pobočiek zatiaľ minul, prešli reorganizáciou a zmenou účelu svojho fungovania.

Akékoľvek organizačné zmeny v kominternovskom aparáte smerovali k okliešťovaniu nezávislosti ako regionálnych býr v Európe, tak aj samotných komunistických strán. Po 2. kongrese naopak prudko vzrastali kompetencie Výkonného výboru Komunistickej internacionály (EKI) v Moskve. Od augusta 1920 preberalo hlavnú úlohu v budovaní a udržiavaní ilegálnej siete v zahraničí Konšpiratívne oddelenie, ktoré bolo zárodkom neskoršieho Oddelenia medzinárodných vzťahov (Otdel' međunarodnych svjazej, ďalej OMS) pri EKI. Väčšina politických a organizačných kompetencií dovtedy pomerne autonómnych článkov kominternovského aparátu v Európe prešla na jeho splnomocnencov. Vytvorenie „centrálnej nervovej sústavy“ Kominterny pod kontrolou OMS bol jeden z hlavných trendov vývoja Kominterny ako nadnárodnej organizácie. Súvisel s vybudovaním pevného, funkčného a permanentne fungujúceho prepojenia moskovského centra s jednotlivými komunistickými stranami.

Tieto zmeny sa podpísali aj na fungovaní viedenského uzlu Kominterny. Do Viedne bol v polovici roku 1921 vyslaný splnomocnenec Kominterny Béla Szántó, ktorý mal na jeho základoch vybudovať pomocné oddelenie aparátu EKI, aby následne získalo status pobočky OMS.³⁵ Szántó, bývalý ľudový komisár Maďarskej republiky rád (ďalej MRR), patril v tom čase k moskovskému krídlu Komunistickej strany Maďarska, vedeného Béloom Kunom. Okrem iných k nemu patrili z bývalých predstaviteľov MRR aj Gyula Alpári, Mátyás Rákosi či Jenő Varga, ktorí v tej tiež dobe pracovali v aparáte Kominterny. Moskovské krídlo maďarskej strany sa nachádzalo pod ochranou kominternovského vedenia a bolo mu plne lojálne. Stálo v čoraz ostrejšej opozícii voči frakcii Komunistickej strany Maďarska (Komunisták Magyarországi Pártja, ďalej KMP) vo Viedni, ktorú viedol iný bývalý predstaviteľ MRR Jenő Landler a spolu s ním tam pôsobili György Lukács, László Rudas, Gyula Lengyel a i. Moskovské krídlo ich obviňovalo z rôznych úchyliet, ktorých predobraz nachádzali aj v nemeckom hnutí – lévistických, anarchistických, syndikalistických, ako aj likvidátorských. Lukács naopak označil správanie a smerovanie moskovskej frakcie za byrokratické sektárstvo.³⁶

34 Moritz, Verena – Leidinger, Hannes: Wien als Standort der Kommunistischen Internationale bis Mitte der Zwanzigerjahre. In: Jahrbuch für Historische Kommunismusforschung 2004, s. 39.

35 Tamže, s. 39–40.

36 Viac pozri: Benko, Juraj: Maďarská komunistická emigrácia a jej pôsobenie v rokoch 1919–1921. In: Historický časopis 5, 2016, s.873–897.

Juhovýchodné byro Kominterny vo Viedni, s ktorým viedenská frakcia KMP spolupracovala, bolo v marci 1922 formálne zrušené. Nová viedenská pobočka Kominterny pracovala v úzkej súčinnosti so sovietskym vyslanectvom, sovietskou vojenskou kontrarozvedkou a zahraničným oddelením ČeKy. Celkovo tieto zmeny so sovietskou spravodajskou službou odrážali postupné, čoraz hlbšie podriadenie Kominterny zahranično-politickým záujmom sovietskeho štátu.

Racionalizácia a byrokratizácia

Spolu s úpadkom sociálneho radikalizmu, konsolidáciou povojnového usporiadania a s neúspechmi útočnej politickej stratégie Kominterny došlo v priebehu roku 1921 k presadeniu novej strategickej línie hnutia v Európe, charakterizovaného prechodom „od útoku k obliehaniu“.³⁷ To malo svoj dopad aj na organizačnú a ekonomickú sféru Kominterny, mechanizmu distribúcie materiálnej a finančnej podpory, a celkové prispôbovanie jej aparátu novým podmienkam. Po vlne revolučného romantizmu v prvých povojnových rokoch tieto nové podmienky vyžadovali skôr uprednostnenie trpezlivejšej, systematickejšej práce v masovom organizovaní hnutia na Západe s dôrazom na efektivitu a racionalitu vo vynakladaní prostriedkov. Centralizácia a disciplinácia Kominterny sa čoraz viac začala podriaďovať logike byrokratizácie.

Nový kurz sa týkal aj financovania aparátu v Európe, vrátane komunistických strán. Za signifikantný signál k obratu v ekonómii Kominterny sa považuje návrh tajného Leninovho listu pre Výkonný výbor RKP(b) z 9. septembra 1921. V protiklade k nabádaniu k nešetrnosti pri financovaní ilegálneho hnutia v zahraničí v roku 1918, po troch rokoch, počas ktorých prešla organizácia revolúcie na Západe búrlivým a dynamickým vývojom, reflektuje celkovú márnosť vo výdajoch a využívaní prostriedkov. Miesto „arcištedrého“ financovania žiadal vyúčtovať výdaje komunistických strán „do kopejky“.³⁸

Zosobnením týchto zmien bol príchod Osipa Pjatnického, dlhoročného profesionálneho funkcionára RKP(b) z čias cárskeho režimu a majstra konšpiratívnej práce, do aparátu Kominterny v marci 1921. V máji sa postavil na čelo OMS, aby, slovami jeho blízkeho spolupracovníka Josifa Bergera, premenil vzťahy medzi jednotlivými stranami a moskovským centrom Kominterny na „bezprostredné a živé spojenie“.³⁹ Koncom roku 1921 a začiatkom roku 1922 uskutočnil na základe rozhodnutia EKI Pjatnickij inšpekčnú cestu po jednotlivých kominternovských

37 Komintern i ideja mirovoj revolucii, s. 18–22.

38 Projekt tajného listu V. I. Lenina pre Ústredný výbor Ruskej komunistickej strany (bolševikov) z 9. 9. 1921. In: Politburo CK RKP(b)-VKP(b) i Komintern, dok. č. 57, s. 97–99.

39 Pjatnickij, Vladimir: Osip Pjatnickij i Komintern na vesach istorii. Minsk 2004, s. 179.

uzloch v Európe. Mal za cieľ preveriť finančné záležitosti a účelnosť vo využívaní prostriedkov z Moskvy a celkovo zhodnotiť efektívnosť ich práce.⁴⁰

Zo správy Pjatnického, ktorú odovzdal po návrate do Moskvy úzkemu vedeniu Kominterny (tzv. Malému byru EKI) sa okrem iného aj dozvedáme, kto stál v tomto období na čele uzlov OMS v strednej Európe: Vo Varšave to bol Jemeljan Aboltin a po jeho odchode Josif Berger, vo Viedni Béla Szántó, v Prahe Nikolaj Lubarskij, v Berlíne Alexander Abramov.

Elitárska a nedemokratická organizačná šablóna, ktorú v lete 1920 vyniesol z ústredia RKP(b) na svetlo sveta 2. kongres Komunistickej internacionály v podobe *21 podmienok a Téz o úlohe komunistickej strany v proletárskej revolúcii* sa stala hlavným kameňom úrazu, ktorý stál v ceste organizačne silných ľavých krídel sociálnodemokratických strán o vstupe do III. internacionály. Závazok hlbokoj integrácie do kominternovského organizmu a bezvýhradné podriadenie jej centru, ktoré z členstva vyplývalo, vyvolávali odpor najmä vo vedeniach masovo organizovaných ľavých sociálnodemokratických strán. V Európe išlo predovšetkým o najväčšie z nich, popri „centristických“ socialistických stranách vo Francúzsku, Nemecku, Taliansku aj o tzv. marxistickú ľavicu v Československu.⁴¹ So vstupom do Kominterny dlho váhali aj napriek tlaku časti svojho členstva i promoskovských frakcií, ako aj napriek intervenčným praktikám kominternovských emisárov. Naopak, ilegalizované, malé a na Moskve ekonomicky závislé strany (maďarská, poľská, juhoslovanská či rakúska) s týmto spôsobom integrácie a podriadenia výraznejší problém nemali.

Komunistické strany, ktoré sa po Októbrovej revolúcii rodili za rôznych okolností, v rôznej situácii a s rôznou mierou závislosti na moskovskom centre, sa permanentne konfrontovali s priamymi centralizačnými opatreniami, tendenciami, priamymi i nepriamymi tlakmi prenikajúcimi do komunistického hnutia zhora. Spúšťali v stranách frakčné boje, „očistné“ procesy a organizačné transformácie, ktoré viedli k prehľbovaniu disciplíny a lojality k Moskve.

Úspešná implantácia leninistických princípov v Kominterne až po úroveň komunistických strán bola v nemalej miere pevne zviazaná s vrodenu, resp. vštepenou existenčnou závislosťou komunistických strán na moskovskom centre. Zatiaľ čo leitmotívom pre stvorenie komunistického hnutia bolo presvedčenie, že bez neho svetová revolúcia neprebehne a revolúcia v Rusku neprežije, v ďalšom vývoji sa ukázal reálnejší omnoho prízemnejší fakt: že prežitie a sila

40 Rossijskij gosudarstvennyj archiv socialnoj i političeskoj istorii, Moskva (ďalej RGASPI), fond (f.) 495, opis (op.). 30, delo (d.) 31.

41 Tlak Kominterny sa v druhej polovici roku 1920 sústredil najmä na Taliansku socialistickú stranu, Francúzsku sekciu robotníckej internacionály, Nezávislú sociálnodemokratickú stranu Nemecka a Československú marxistickú ľavicu. Viac: Hájek, M. – Mejdrová, H.: Vznik Třetí internacionály.

komunistického hnutia v jednotlivých krajinách bola naopak silne závislá od pravidelných dotácií z Moskvy. Pokiaľ táto závislosť nejestvovala od samotného zrodu tej-ktorej strany, postupne, ruka v ruke s čoraz hlbšou integráciou do kominternovského systému a premenou na jeden z jeho organizačných článkov, sa prehľbovala aj existenčná odkázanosť strán na moskovské centrum. Platilo to aj pre tak veľkú a masovo organizovanú stranu, akou bola Komunistická strana Československa (ďalej KSČ).

Organizačné a ekonomické otrasy, ktoré sprevádzali premenu českej a slovenskej marxistickej ľavice na komunistickú stranu na jar 1921 spôsobili, že už v prvom roku svojej existencie zápasila so značnými finančnými ťažkosťami.⁴² Situácia sa zhoršila po Zlučovacom zjazde strany v jeseni toho roku, keď jednotlivé komunistické organizácie, ktoré sa s československou organizáciou spojili v zjednotenej Komunistickej strane Československa, do nej priniesli aj svoje dlhy. Začiatkom roku 1922, podľa správy splnomocnenca Kominterny pri KSČ, nemala strana peniaze ani na to, aby platila svojich zamestnancov, nehovoriac o vydávaní literatúry.⁴³ V tejto situácii sa hlavný predstaviteľ KSČ Bohumír Šmeral stretol na ruskom zastupiteľstve v Prahe s Osipom Pjatnickým. Oznámil mu, že svoj názor na prijatie peňazí od Kominterny nezmenil a ďalej ju odmietal. No Pjatnickij vo svojej správe pre Exekutívu Kominterny zároveň dodal: „[...] i tak hlasoval za rozpočet, ktorý KSČ poslala do Moskvy v očakávaní dlhodobého úveru, pretože situácia zjednotenej strany je bezvýchodisková v dôsledku dlhov, ktoré mali jednotlivé strany do zjednotenia, a za ktoré on, samozrejme, nie je zodpovedný.“⁴⁴ Z takmer trojmiliónového rozpočtu, ktorý Politbyro ÚV RKP(b) schválilo Kominterne pre rok 1922, bolo pre KSČ vydelených 327.600 zlatých rubľov.⁴⁵ Pre Komunistickú stranu Československa predstavovalo včlenenie do rozpočtového systému Kominterny špecifický medzník v jej vývoji od autonómnej organizácie k čoraz hlbšej integrácii do globálnej strany z centrom v Moskve.

Záver

Po symbolickej integrácii revolučnej ľavice z celého sveta na 1. kongrese, na 2. kongrese v lete 1921 zahájili elity komunistického hnutia premenu rôznorodého

42 Podľa správy Viedenského byra z októbra 1921 nemala peniaze na financovanie svojich organizácií a sekcií. RGASPI, f. 498, op. 1, d. 9., l. 93.

43 List Osipa Pjatnického Sekretariátu EKI z Viedne zo 6. 1. 1921. RGASPI, f. 498, op. 1, d. 24, l. 11. Splnomocnencom Kominterny pre KSČ bol v tomto období (1921 – 1922) Nikolaj Lubarckij (pseud. Carlo).

44 Tamže, l. 11–12.

45 Firsov, Fridrich I.: *Sekretnyje kody istorii Kominterny*. Moskva 2007, s. 116. Pre porovnanie: nemecká komunistická strana mala dostať 500.000, francúzska 155.703, talianska 312.119 a anglická 196.560 zlatých rubľov. Tamže.

hnutia na „prísne centralizovanú celosvetovú organizáciu“.⁴⁶ Jej ďalší organizačný vývoj sa dial v znamení rastúcej centralizácie a disciplinácie hnutia. Zvyšovala sa kontrola Moskvy nad nižšími článkami hnutia a výhľadovo aj jednotlivými národnými komunistickými stranami afiliovanými ku Kominterne. Zatiaľ čo v prvej polovici 20. rokov sa strany, akou bola KSČ, ešte úspešne bránili transformácii podľa bolševického vzoru v jazyku kominternovských predstaviteľ'ov „zachovávali sociálnodemokratické prežitky“, po V. zjazde Kominterny sa tlak na ich bolševizáciu začína stupňovať. No tomuto procesu predchádzal rad zásadných premien, ktorými prešlo komunistické hnutie už na začiatku 20. rokov – od ideologickej bolševizácie Kominterny až po vytvorenie vzťahu materiálnej závislosti komunistických strán na moskovskom centre.

46 Adibekov, G. M. – Šachňazarova, E. N. – Širiňa, K. K.: Organizacionnaja struktura, s. 19.

The Comintern and the Central Europe 1919–1922. From the Integration to Disciplinatio and Rationalisation

The paper focuses on the ideological development of the Communist International and to organisational trends in its functioning in the first years of existence. It considers especially three processes that were applied during the formation period of this international organisation of the national communist parties. In the beginning, it was the process of organisational and ideological integration that aimed to unifying leftist, revolution-oriented parties. Very early, a year after its foundation, the phase of the ideological disciplinatio stepped in. Eventually, also in connection with the decline of the revolutionary wave in Europe, the organisational rationalisation was enforced within the Comintern. As a result of all these changes, the influence of the Moscow headquarters over the lower movement elements was increased since the beginning of the 1920s and later also over the national communist parties affiliated to the Comintern. In this context the paper sketches out the development in the Central Europe – the foundation of the Comintern, the development of its competencies as well as the development of the central apparatus for the relations with communist parties in the Central Europe, including the Communist Party of Czechoslovakia.